



Jsme zavaleni informacemi. Valí se na nás z počítače, telefonu, televize, odevšud. To by ovšem nebyl takový problém, kdyby si většina těchto zpráv vzájemně neodporovala. Jedna zpráva nás děsí, druhá uklidňuje, další nás chce zmanipulovat a některá je třeba úplně vymyšlená. Nalézt cestu skrz tuto mediální džungli nám pomůže Tomáš Tetiva, zkušený novinář a redaktor Tiskového střediska České biskupské konference.

Co je to manipulace?
A co je to fake news?

Manipulace je určitý psychologický mechanismus, který umožní vnutit druhému člověku moje myšlenky, názory nebo přesvědčení nebo ho donutí nějak jednat, aniž by si byl vědomý, že jedná pod vlivem někoho jiného. Manipulace není dialog. V tom si oba účastníci vyměňují názory, společně hledají pravdu, přičemž někdy jeden druhého může přesvědčit vahou svých argumentů. Manipulace je pravý opak. Je to ovládnutí druhého člověka takovým způsobem, aby si toho nebyl vědom. A právě takovým nástrojem manipulace mohou být fake news.

Pokud chceme jednoduše vysvětlit, co jsou to fake news (doslova přeloženo falešné zprávy), můžeme to shrnout jedním slovem – dezinformace. Fake news jsou informace, které jsou zavádějící nebo nepravdivé, jinými slovy, jsou to informace, které se za pravdu jenom vydávají. Fake news může být i čistá lež, ale většinou tomu tak není. Lež se dá totiž rychle odhalit, proto je typická fake news směs různých pravd, polopravd a nesmyslů, aby nebylo jasné vidět, co je pravda

a co už ne. Nezaměňujte ale fake news se satirou nebo recesí. Populární blog Tisíkrátě samozřejmě pravdu překrucuje a různě si s ní hraje, ale je to přiznaná hra, jejímž smyslem je pobavit, nikoliv manipulovat.

Jakým způsobem probíhá manipulace v médiích, tedy v novinách a v televizi?



Fake news se nejlépe daří na sociálních sítích a internetu vůbec. Podobně jako plíseň ve sklepě tam má prostředí, které jí vyhovuje a umožňuje jí žít a prorůstat do našeho světa. Tím hlavním faktorem je asi nedosta-

tek kritického myšlení v debatách na internetu. Spousta lidí už má předem hotové názory a informace z internetu jim slouží jenom k tomu, aby si svůj obraz světa pouze potvrdili. Nechtějí hledat pravdu, protože je to moc složité a namáhavé. Raději si přečtou něco, co je utvrdí v jejich „pravdě“, než aby své názory podrobili kritickému zkoumání.

Manipulace je právě často nejviditelnější na internetu. Emotivní výkřiky, chytlavé téma, spousta vykřičníků, typické používání velkých písmen – člověk z toho má pocit, že na něj autor křičí, jako když jde o život. Cílem je právě upoutat pozornost čtenáře. A jakmile se podaří udičku zaseknout, pak už není tak těžké do něj požadované informace nalít. Manipulace pak dál pokračuje na mnoha úrovních – používání nepravdivých, zavádějících nebo neověřených faktů; překrucování skutečnosti ve prospěch „pravdy“, kterou chce autor prosadit; vytváření dojmu, že my vám přinášíme „pravdu“, zatímco

všichni ostatní lžou; vnucování černobílého vidění světa a ignorování jeho složitosti; používání nejruznějších nálepek pro označování lidí typu „sluníčkář“, „vitač“, „nácek“, „fašoun“; očerňování EU a zpochybňování demokratických institucí; často se slibuje šokující odhalení a podobně.

O co těm tajemným manipulátorům jde?
Co je cílem manipulace?

Cíle mohou být různé. Někdo kolem sebe šíří fake news, protože to považuje za dobrou zábavu a baví ho vodit lidi za nos. Dalším důvodem může být byznys, který se kolem fake news vytvořil. Čím více chytlavých témat, tím více budou lidé na články klikat, což znamená větší příjmy z reklamy.



Největší nebezpečí ale samozřejmě představují fake news, které se stávají nástrojem v politickém boji. Jsou statistiky, že aktivita dezinformátorů prudce stoupá před všemi volbami – u nás jsme to zažili s volbou prezidenta, s volbami do parlamentu ČR a nyní s volbami do parlamentu EU. Fake news se dokonce stávají regulérní zbraní ve válečných konfliktech – říká se tomu hybridní válka, protože kromě opravdových zbraní se na stejné úrovni používá i propaganda a dezinformace.

Určitá propaganda existovala vždy, ale je tady jeden zásadní rozdíl oproti dobám minulým. Zatímco dříve dezinformátoři a propagandisté nabízeli lidem lži a snažili se je přesvědčit, že to je pravda, dnes je jejich cílem naopak lidi přesvědčit, že pravda vlastně neexistuje. Na jasnou lež už dnes málokdo skočí, proto se šířitelé fake news snaží míchat pravdivá fakta s výmysly a informace různě překrucují, aby v lidech vytvořili dojem, že je vlastně nemožné se dobrat pravdy. Není pak divu, že se dnešní době říká doba postpravdivá nebo postfaktická. Je to samozřejmě velmi nebezpečné, protože tohle je právě podhoubí, ze kterého vyrůstají různé negativní jevy, které ohrožují naši zemi a společnost. Dezorientovaní lidé se dají lépe ovládat a jsou náchylnější manipulacím ze strany nejruznějších populistů.

Je možné manipulaci rozpoznat a ubránit se jí?

Manipulaci rozpoznat lze, ale vyžaduje to určitou mediální gramotnost a zkušenosti. Sice to nikdy nebude na 100 %, ale i tak lze získat takový vhled, že se budete v mediálním světě orientovat.

Základem je si přečíst celý článek. Zní to asi banálně, ale podle průzkumu Evropského parlamentu si lidé šest z deseti zpráv, co sdílí na internetu, ani nepřečtou. Přitom leccos už poznáte na první pohled – nedůvěryhodné jsou titulky VELKÝMI PÍSMENY, spousta !!! nebo ????, emotivní výkřiky a náhledové obrázky, které jsou evidentně fotomontáže. Po přečtení článku je třeba zkontrolovat klíčová fakta a údaje, zkuste si je pro srovnání vygooglit. Zkontrolujte, jestli článek uvádí nějaké zdroje informací a ověřte si jejich důvěryhodnost. Častý trik dezinformátorů je, že odkazují na další dezinformační weby nebo naopak na seriózní, ale uvedená fakta výrazně překrucují. Podívejte se, zda má článek autora a jestli jsou na webu údaje o redakci, anonymní zdroje nemá cenu vůbec číst. Zkontrolujte datum vydání zprávy, protože dezinformátoři často na sociálních sítích zveřejňují několik let staré události a předstírají jejich aktuálnost.

O fotografiích se říká, že nelžou. Ale ono to není tak úplně pravda. Lze rozpoznat podvrženou fotografii od pravé?

Fotografie jsou často důležitou nebo přímo hlavní součástí fake news, proto je dobré jim věnovat náležitou pozornost. Mohou to být fotomontáže nebo naopak fotky z úplně jiné doby či místa vydávající se za aktuální fotky nebo to mohou být aktuální fotky, ale jejich kontext může být zavádějící.

